

Legendárny Cyprián: lietajúci či uletený?

KATARÍNA VARŠOVÁ

LEGENDARY CYPRIAN: THE FLYING OR CONFUSED? by Katarína Varšová

*

DER LEGENDÄRE CYPRIAN: DER FLIEGENDE ODER VERWIRRTE? von Katarína Varšová

Celovečerný debut mladej slovenskej režisérky Mariany Čengel Solčanskej „Legenda o lietajúcom Cypriánovi“ mal v našich kinách premiéru koncom júla tohto roka (29.7.2010), ale jeho rovnomenná knižná verzia vyšla ešte o pár týždňov skôr (6.7.2010). Začiatkom novembra sa vo svojej filmovej podobe predstavil aj na DVD a koncom budúceho roka by sa mal dostať aj na obrazovky verejnoprávnej televízie.

Po dlhšej dobe sa v našich kinách objavil slovenský film s istou dávkou spirituality. Odohráva sa predovšetkým v prostredí kláštora kamaldulských mníchov, ktorého meno prevzala aj dnešná obec Červený Kláštor na severovýchode Slovenska.

Pre tých, ktorí tento film nevideli, by sme dej filmu mohli v stručnosti priblížiť asi takto. Práve sa „čerti ženili“, keď pred bránou kláštora našli mnísi polomŕtveho postreleného muža menom Jašek. Vyliečia ho a poskytnú mu útočisko, aj keď nič netušia o jeho tajupľnej minulosti, o krutých udalostiach, o stratenej láske. Z jeho správania je však zrejmé, že prešiel peklom a na odľahlom mieste, kam ho zavial osud, hľadá úkryt a pokoj. Až medzi múrmi kláštora prvýkrát zbadá hodnotu lásky, dobra a súcitu. Spoločnosť mu robí aj päťročná sirota Michal, o ktorého sa mnísi starajú z dobročinnosti. Postupne si zvyká na život za múrmi kamalduského kláštora, kde „čas plynie pomaly“ a od starého Alberta sa začína priučať bylinkárstvu i liečiteľskému umeniu. Jedinou hnacou silou je pre neho hľadanie zmyslu všetkých vecí a nádej, že ho raz nájde. Naďalej ho však prenasledujú démoni minulosti. Rozhodne sa ostať v kláštore,

zloží rehoľný sľub a prijme meno Cyprián. Ako pokánie za svoje hriechy sľúbi, že bude po celý zvyšok života mlčať. Jedného dňa sa Michalovi dostane do rúk kniha Leonarda Da Vinciho s náčrtmi lietajúcich strojov, podľa ktorých sa mu podarí takýto stroj zhotoviť. Na príkaz priora však stroj musí zhorieť, a to skôr, ako by ho vyskúšal. Sám Cyprián sa touto myšlienkou začne zaoberať až na sklonku svojho života. Medzitým fráter Romuald Hadbavný píše svoj preklad Biblie do slovenčiny a neskôr sa ho neúspešne snaží obhájiť u samotného nitrianskeho biskupa. Je potrestaný a z Červeného Kláštora prevelený do kláštora v Landsee. Mnísi postupne umierajú. Aj Michal sa rozhodol opustiť kláštor. Cyprián v ňom tak ostáva sám. Príbeh sa retrospektívne vracia na začiatok: posol Jozefa II. číta zostarnutému mníchovi dekrét o zrušení všetkých žobravých a kontemplatívnych reholí v celom Uhorsku, medzi nimi aj kláštora kamaldulov pri Lechnici. Cyprián si teda vezme pozošívané plachty – slúžiace zrejme ako symbolická náhrada za spálený lietajúci stroj – a pomalým namáhavým krokom za sebou zanecháva svoju kláštorňú minulosť. Plahočí sa mrazivou pieninskou prírodou, z posledných síl sa driape na vysokú zasneženú pláň a rozprestrie pripravenú plachtu. Jašek chce vzlietnuť, no vetrom rozkmášaná plachta v poslednom zábere filmu dáva tušiť, že jeho pokus je neúspešný a osud spečatený.

Na rozdiel od krvavej grófký Bathoryovej (2008) či Jánošíka (2009), ktorí patria medzi národné mýty (či skôr legendy) par excellence, legenda o lietajúcom mníchovi Cypriánovi z Červeného Kláštora patrí medzi pomerne neznáme príbehy. Veď až do tohtoročného leta sa verejnosť dozvedala o lietajúcom mníchovi viac-menej len z rozprávania pltníkov splavujúcich Dunajec v Pieninách. Fascinujúce rozprávanie „flisaka“ v goralskom kroji, umocnené majestátnosťou okolitej prírody a tajomnou atmosférou samotného Červeného Kláštora, už mnohých vtiahol do sveta fantázie, v ktorom každý rozvíjal svoj vlastný príbeh o záhadnom mníchovi s obrovskou túžbou po poznaní ... a lietaní. Aj samotná autorka (spolu s budúcim manželom) sa s legendou o lietajúcom mníchovi zoznámila práve ako turistka v Červenom Kláštore: „Hoci sme tam nešli za Cypriánom, ale za splavovaním Dunajca, pltník nám porozprával krásnu legendu o lietajúcom mníchovi, ktorá nás chytila a vo mne sa premenila

na pocit čohosi naliehavého, ktorý ma už neopustil“¹. Priznala však, že: „... samotné štúdium dostupných reálií začalo až vtedy, keď vo mne dozrela myšlienka, že napíšem filmový námet“².

Film vyčnieva z radu svojím jasným kresťanským posolstvom o víťazstve ducha nad hmotou, o sile ľudského odhodlania. Spomedzi iných na seba upozorňuje aj hlbším významom a odkazom pre ľudí dnešnej pretechnizovanej a uponáhľanej doby. Vyžaruje z neho niečo vnútorne – akási snaha podať jednoduchú, zrozumiteľnú výpoveď o ľudskej slabosti a hriechu, o pokání, pokore a odpustení. Súčasného filmového diváka, konzumenta „umenia“ túžiaceho po vizuálnych efektoch či akčných scénach, tento komorný príbeh pravdepodobne nijak zvlášť nezaujme. Pozornejší divák, ktorý sa vedome snaží preniknúť pod povrch, však spozná, že autorka vlastne ponúka akúsi hĺbkovú sondu do duše hlavného hrdinu. Jej hlavným motívom je hľadanie cesty k úplnej vnútornej očiste duše od všetkého zmyselného a telesného. Cesty k novému životu skrze katarziu. Táto premena „starého“ človeka a jeho zmýšľania, človeka, ku ktorému osud nebol práve milostivý, človeka plného bolesti, sklamaní, hnevu a v neposlednom rade človeka dopustivšieho sa viacnásobnej vraždy, krádeží a iných ťažkých hriechov, sa odohráva len veľmi pomaly a bolestivo. Jašek (budúci mních Cyprián) strávil niekoľko dlhých mesiacov v mučivých výčitkách svedomia, ktoré v podaní Marka Igonda vyzneli skutočne veľmi presvedčivo. Herec prepožičal postave to, čo mnohým chýba – svoju charizmu. Duchovný prerod jeho duše sprevádzajú retrospektívne prestrihy – spomienky, ktoré sa mu neustále vynárajú a zožierajú jeho vnútro. Za zločiny, ktoré spáchal, trpí viac ako v pekle, aj keď žije medzi mníchmi.

Dynamiku do tohto duchovného boja vnáša aj protikladnosť prostredia a atmosféry oboch dejových línií: sveta, z ktorého prišiel (plného násilí a nekontrolovateľných pudov, blata, špiny a krvi), a sveta medzi múrmi kláštora (charakteristického tichom, pokojom, oddanosťou a službou Bohu). Teda sveta, kde sa napokon rozhodol ostať.

Veľký podiel na dotvorení celkovej duchovnej atmosféry má nepo-

1 *Katolícke noviny* 31, 2010, 125, s. 20.

2 <http://www.aktuality.sk/clanok/169042/legenda-o-lietajucom-cyprianovi-snad-aj-pouci-dufa-reziserka/>

chybne fascinujúca hudba na motívy gregoriánskych chorálov, ktorej základ tvorí violončelo sprevádzané zborom a orchestrom. Pôsobí emotívne, pritom však nenásilne a diváka prirodzene prenáša do danej historickej doby. Navodzuje atmosféru kláštora, chladu jeho múrov i smútku, pričom mnohokrát nielen zachraňuje hluché miesta v deji samotného filmu, ale do značnej miery aj podopiera pokrivkávajúcu dôveryhodnosť snímky.

Za povšimnutie stojí i v celku autentické zachytenie dobových reálií a „genia loci“ – ducha miesta. Oba tieto prvky stelesňuje jednak kláštor učupený v objatí hôr zahalených do hmly, pochmúrnosť okolia i mrazivá zimná príroda, jednak čaro byliniek, liečivé mastičky, knihy (i herbár samotného Cypriána), fresky na kláštorňoch múroch i bohoslužobné predmety.

Toto všetko však sledovalo jediný cieľ – vytvoriť jedinečný dojem historicity. Pod jeho pláštikom mal „legendárny Cyprián pani Solčanskej“ získať v očiach obyčajného diváka aj historickú dôveryhodnosť, no práve v tom sa ukázal jeho najväčší nedostatok.

Nazvať film (knihu) legendou bolo z hľadiska producentov premysleným komerčným ťahom, z hľadiska režisérky-autorky zasa vrela vítanou príležitosťou utiecť pred zjavnými problémami so zvládnutím témy do otvorenej náruče pohodlného alibizmu. Tam sa jej totiž otvoril široký priestor pre vlastnú legendu, ktorú žila vo svojich snoch. Jej dielo síce pôsobí navonok originálne, no polemizovať s ním ako so svojsky podanou historickou látkou nemá žiaden zmysel. Ide o číru fikciu, ktoré nemá so zachovanými ľudovými legendami o historicky doloženom mníchovi Cypriánovi z Červeného Kláštora a o jeho lietaní takmer nič spoločné. Napokon, tento málo známy príbeh – podložený okrem spomínaných legend len zlomkami hodnoverného či relevantného pramenného materiálu – si netrúfna prezentovať ani skúsení historici.

Solčanskej fiktívny dej je podľa jej vlastných slov „inšpirovaný skutočnou postavou z uhorských dejín – pustovníkom žijúcim v Červenom Kláštore na hraniciach Poľska a Slovenska“.³ Sama však dodáva, že „*to nie je pravdivý príbeh, nemá nič spoločné s pravdivým príbehom*“.⁴ Na

3 http://www.lietajucycyprian.sk/cyprian_sk.html. Režisérka o filme.

4 <http://www.aktuality.sk/clanok/169042/legenda-o-lietajucom-cyprianovi-snad-aj-pouci-dufa-reziserka/>

inom mieste dokonca tvrdí, že „o Cypriánovi nevieme nič...“⁵ V rozpore s tým však v doslove knihy „*Legenda o lietajúcom Cypriánovi*“ prezentuje takmer všetky doposiaľ známe fakty o mníchovi Cypriánovi.⁶ Lenže tie zjavne nepasovali do jej vlastného príbehu, ktorý pre Cypriána vysnívala, pretože bez kúska hanby priznáva, že „napriek týmto zisteniam nie som presvedčená, že tento človek je náš Cyprián“.⁷

Možno to myslela dobre, veď nechcela nič iné, iba preniesť tému, „ktorá prerástla do túžby vyjadriť ju skrze umenie – filmové, výtvarné, literárne...“⁸ na filmové plátno a obsiahnejšie aj do knihy. Zjavne však pritom pozabudla na výchovno-vzdelávaciu stránku historických príbehov, ktorých podstatou by malo byť aj známe „*historia magistra vitae*“. História je potenciálna učiteľka života, pretože poučaním o chýbách z minulosti môže vystríhať človeka pred opakovaním rovnakých omylov v jeho vlastnej budúcnosti. Aby som však nebola na mladú autorku až príliš tvrdá, musím zároveň uviesť, že táto kvalita chýba mnohým ďalším (hlavne filmovým) príbehom čerpajúcim z bohatej studnice histórie, a to nielen slovenskej. Zmienka o tzv. Kamaldulskej Biblii (prvom preklade do slovenského jazyka) však v tomto prípade vonkoncom nestačí na primerané naplnenie edukatívnej funkcie filmu.⁹

Ak je dnes bežný dospelý konzument schopný prijať ako výtvor s určitou „pridanou umeleckou hodnotou“ podobné perly akože-kreatívnej licencie, akými sú fialové kravičky, vianočky s ružovými líčkami či iní hrdinovia reklamných príbehov, je v zásade pripravený povzniesť sa aj nad ten najväčší nezmysel (len nech je lákavo zabalený a vyzerá moderne). V schematicky či symbolicky podaných predmetoch a javoch totiž rozpoznáva predmety a javy zo svojho skutočného sveta, v ktorom sa bežne

5 http://www.kniznyweb.sk/jnp/cz/citatelja/home/citatelja-literarna_kaviaren-rozhovory-cengel_solcanska_rozhovor.html

6 ČENGEL SOLČANSKÁ, Mariana: *Legenda o lietajúcom Cypriánovi*. Bratislava 2010, s. 259-263.

7 Tamže, s. 259.

8 http://www.kniznyweb.sk/jnp/cz/citatelja/home/citatelja-literarna_kaviaren-rozhovory-cengel_solcanska_rozhovor.html

9 <http://www.aktuality.sk/clanok/169042/legenda-o-lietajucom-cyprianovi-snad-aj-pouci-dufa-reziserka/>

pohybuje. Horšie sú už na tom s vysvetlením najmenší prijímatelia tohto „umenia“. V prípade takmer neznámeho príbehu o lietajúcom mníchovi je to obdobné. Tým zásadným rozdielom však je, že ani dospelý divák (čitateľ) tu nemusí vedieť (a častokrát ozaj ani nevie), kde je hranica medzi skutočným príbehom a fikciou. Historický film o málo známej, no skutočnej osobnosti svojej doby by mal do všeobecného povedomia o pestrej mozaike slovenských dejín vložiť aspoň malý kamienok hodnoverného poznania. Kamaldulský mních Cyprián si to nepochybne zaslúži.

Príbeh, ktorý autorka vytvorila, by aj v tomto ohľade mohol obstáť, keby... Keby sa nesnažila vytvoriť umelé puto medzi svojou vysnívanou legendou a historickým Cypriánom, jeho dobou a miestom jeho pôsobenia. V snahe o originálnosť námetu a s nepochybnou dávkou komerčnosti pripravila kamaldulského mnícha Cypriana z Červeného Kláštora o jeho vlastnú identitu. Rozumného a so základnými historickými skutočnosťami oboznámeného diváka (čitateľa) to nemôže nechať ľahostajným.

V prvom rade sa nedá nekomentovať propagáciu snímky ako „dlho očakávaného historického veľkofilmu“. Bolo to nevkusné a nadmieru závädzajúce. Už dávno si nerobím ilúzie o reklamných sloganoch, ale v tejto súvislosti mi napadlo, či sa jeho tvorcovia vôbec zamysleli nad významovým poslanstvom použitého prívlastku. Veď tento film, ktorému chýba „veľkofilmová“ výpravnosť a ktorý sa približne z dvoch tretín odohráva za múrmi kláštora kontemplatívnej rehole, je až príliš komorný na to, aby bol hodný takého prívlastku. Ak k tomu pridáme krkolomnú dynamiku efektných akčných prestrihov a sentimentálnu skladbu Zuzany Smatanovej, išlo zjavne o čisto marketingový ťah s jediným obchodníckym cieľom – pritiahnúť do kín čo najviac divákov a pokrytím všetkých dostupných foriem mediálnej kultúry (film, hudba, literatúra) dosiahnuť čo najvyšší zisk, respektíve, aspoň čo najskorší návrat vloženého kapitálu. Tento trend „synergie“ sa stáva veľmi populárny, ba možno už hovoriť o akomsi pravidle. Veď rovnako to bolo aj v prípade už spomínaných filmov Bathory či Jánošík. Navyše, na margo nového filmu s „historickou“ tematikou sa už stihla objaviť aj informácia, že ide o najúspešnejší slovenský film roka (takto je prezentovaný aj na spomínanom DVD), pričom jediným kritériom bol počet divákov, ktorí si snímku boli pozrieť v kine. Úbohé, no žiaľ, nielen v tejto sfére spoločenského života sa kvalita posudzuje takmer výlučne dosiahnutou kvantitou.

Navzdory tomuto trendu sa tu pokúsim poukázať aspoň na tie najvy-puklejšie „historické prešľapy“, ktorých sa autorka vo svojej „legende“ dopustila.

Legendami opradený a historicky doložený fráter Cyprián sa narodil 28. júla 1724 v sliezskych Polkowiciach ako František Ignác (Franz Ignatz) Jäschke, syn mešťana a krajčírskeho majstra Jozefa.¹⁰

Jeho mladosť ako i jeho motív vstúpiť do rehole ostáva pre nás stále zahalený rúskom tajomstva. Zlepšuje sa to po tom, čo zložil rehoľný sľub v kamaldulskom (do 1471 benediktínskom) kláštore na Zobore pri Nitre a prijal rehoľné meno Cyprián.¹¹

Súčasníci ho vnímali ako všestranne vzdelaného človeka. Zaoberal sa medicínou, botanikou, lekárnictvom, alchýmiou, či mechanikou. Štu-doval a žil vo viacerých kláštoroch. Jeho stopy sú dnes doložené v Brne, Čenstochovej, Vroclave, ale aj v Radošinej. Istý čas pôsobil pravdepodob-ne aj v Taliansku, pretože si za svojim menom začal uvádzať prívlastok Italus, ktorý sa spomínal aj v úmysloch odslúžených omší po jeho smrti: „... *pro defuncto fratre Cypriano Italo*“. Dosiaľ sa ale nepodarilo nájsť hodnoverný záznam o jeho úmrtí.¹² Každopádne, do Červeného Kláštora prišiel v roku 1756 už ako skúsený liečiteľ, lekárnik a botanik. Okrem iných povinností, prisluchajúcich členom rádu s nižším stupňom rehoľné-ho svätenia, zastával aj post správcu kláštornej lekárne.

10 Až do roku 1971 sa tradovalo, že ide o sirotu menom Martin, ktorú roku 1717 poslal červenokláštorsky konvent na „učenie“ k levočskému chirurgovi J. M. Hoisovi. Po návrate do kláštora bol vysvätený a mal prijať meno Cyprián, lebo „cypriánmi“ sa na Spiši nazývali osirelé deti. Michal Lacko a Vendelín Jankovič túto legendu vyvrátili, keď zistili, že Cyprián sa narodil 28. júla 1724 a jeho priezvisko dešifrovali ako Jaisse, resp. Jaige. Stále však ostával neznámy jeho pôvod. Tento posledný kamienok do skladačky položila koncom osemdesiatych rokov 20. storočia poľská botanička Zofia Radwańska-Paryska (niekedy mylne označovaná za historičku).

11 Datovanie tejto udalosti v dostupnej literatúre nie je jednoznačné; niektorí autori uvádzajú, že k nej došlo 21. októbra 1752, iní 13. septembra 1753 a ďalší zasa niekedy medzi rokmi 1752 a 1753.

12 Najrozšírenejší je názor, že zomrel v Červenom Kláštore 16. apríla 1775; podľa iných v týždni medzi 30. aprílom a 7. májom 1775. Objavil sa však aj názor, že zomrel už v roku 1774 v Panonhalme.

Životný príbeh svojho legendárneho mnícha Cypriána autorka rozložila medzi tri postavy: „*Cyprián pre mňa a pre môj príbeh nie je iba jedným človekom. Legendu o ňom i o jeho diele som rozdelila medzi tri hlavné postavy...*“¹³

Prvou z nich bol majster „tisícich remesiel“, vzdelaný lekár a botanik, ktorého vo filme (knihe) reprezentoval mních Albert zastávajúci rovnaké funkcie ako kedysi ozajstný Cyprián. Toto ich vzájomné typologické stotožnenie prezrádajú aj slová o Albertovom pôvode: „*Kedysi dávno som sa volal Gerard Radossany, bol som synom krajčírca vo Vratislavi.*“¹⁴

Druhú postavu nepokojného fantastu mal podľa slov autorky znázorňovať samotný Jašek: „*Lietanie samotné, inšpirované krehkými telami rastlín vlepovaných do herbára, som napokon prenechala Jaškovi-Cypriánovi*“. Z onoho „samotného lietania“ je však vo filme (knihe) iba náznak a herbár sa vo filme tiež iba mihne. Skutočného Františka Ignáca Jäschkeho pre účely filmu (knihy) zmenila na sirotu Jaška, ktorý má dvoch bratov – staršieho Martina a mladšieho Andreja.¹⁵ Jeho meštiansky pôvod nahradila životom v totálnej chudobe na hornom Spiši¹⁶ a urobila z neho luterána.¹⁷ Jeho študijné pobyty v rôznych mestách nahradila dvojročným

13 ČENGEL SOLČANSKÁ, Mariana: *Legenda o lietajúcom Cyprianovi*, s. 263.

14 Tamže, s. 107.

15 „*Obliekali sa do handier, čo im ostali po dávno mŕtvom otcovi, ktorému ani nevedeli meno...*“ Tamže, s. 18. Ich matka „...*pred pätnástimi rokmi zomrela, keď dávala život stvoreniu (Andrejovi), ktoré ju poslalo na druhý svet...*“ Tamže, s. 19.

16 „*Patrili k nevoľníkom grófa Andreánskeho...*“; „*Zem nemali žiadnu...*“; „*Väčšinou boli hladní...*“; „*Spali v tom, v čom chodili vo dne. Neprali nikdy, umývali sa iba v lete. Brady si skracovali nožom a vlasy plné vši, namastené lojom, nosili spletené do vrkočov a uviazané koženými šnúrkami, aby im nešli do očí.*“; „*Boli takí chudobní, že nemali čo stratiť...*“ Tamže, s. 18-19. Živili sa pytlíctvom a krádežami: „*Jašek kontroloval pasce a Andrej zbieral drevo na kúrenie. Martin šiel kradnúť, vymieňať a jednať sa.*“ Tamže, s. 18.

17 „*Kedysi dávno ich matka dala pokrstiť vzdelanému evanjelickému farárovi*“. Tamže, s. 19. Šikovne a na počudovanie aj presne, hoci krátkozrako, zapracovala do deja zmienku o rozhodnutí uhorského snemu, ktorým mal panovník právo voľne rozhodovať v náboženských otázkach protestantov, ale i o zákonom článku 101 z roku 1715, ktorý poddaným zakazoval sťahovať sa bez písomného súhlasu zeme-pána (Tamže, s. 47). Tým vyfabulovala základnú príčinu prenasledovania Martina

útekem pred spravodlivosťou.¹⁸ Jeho rehoľné svätenie preniesla zo Zobora pri Nitre do Červeného kláštora, kde túto úlohu zverila tamjšiemu priorovi Imrichovi Podhorskému.¹⁹ Ten síce je ako prior v Červenom Kláštore historicky doložený do 1765, ale bez právomoci prijať zasvätenie nového člena rehole. Okrem toho, autorka výrazne odbieha od svojej predlohy – historickej osoby Cypriána – aj v dvoch základných životopisných údajoch, a síce v relatívnom (t.j. známymi historickými udalosťami vymedzenom) načasovaní Jaškovho narodenia a úmrtia. Podľa nej sa mal mladý Jašek spolu s bratmi stať svedkom popravy Juraja Jánošíka v roku 1713.²⁰ Lenže, ako sme už uviedli, Jäschke sa narodil o 11 rokov neskôr. Z budúceho mnícha Cypriána si takto Solčanská vytvarovala postavu, ktorá perfektne zapadne do jej scenára. Podobne je to aj s jednou z posledných chvíľ tejto postavy, keď ju jazdec nachádza ako jediného žijúceho obyvateľa kláštora a oboznamuje ju s obsahom dekretu Jozefa II. o zrušení žobravých a kontemplatívnych reholí v celom Uhorsku (1782). V skutočnosti bol tento dekret v Červenom Kláštore čítaný 24. apríla 1782 a v kláštore bolo 17 rehoľníkov.²¹ Fráter Cyprián však medzi nimi určite nebol, pretože v tomto období bol už minimálne sedem rokov mŕtvy. Pri tejto príležitosti autorka vložila poslovi do úst aj slová: „*Jeho veličenstvo zrušilo aj nevoľníctvo.*“²² Tzv. Patent o zrušení nevoľníctva v Uhorsku bol ale vydaný až v roku 1785! Nedá mi tiež nespomenúť ešte jednu malú nepresnosť, ktorej sa autorka dopustila v knihe. V prológu, v súvislosti s príchodom jazdca do Červeného Kláštora, píše: „*V diaľke kráčali deti krútili rapkáčmi a spievali slamenej bábe odetej do sedliackych ženských hábov... najstarší z chlapcov vyňal z lampášika oheň a Morenu podpálil.*“²³

a Jaška, ktorá sa však v rýchlom slede udalostí zmení, pretože im „prišije“ všetky ťažké prečiny proti ľudskosti – krádeže, lúpeže, zneuctenie, vraždy.

18 Tamže, s. 53-55.

19 Tamže, s. 155-158.

20 Tamže, s. 17.

21 <http://www.muzeumcervenyklarostor.sk/historia/>

22 ČENGEĽ SOLČANSKÁ, Mariana: *Legenda o lietajúcom Cyprianovi*, s. 255.

23 Tamže, s. 9-10. Opisuje obrad vynášania Moreny, ktorý sa v našich krajoch koná najčastejšie v tzv. Smrtnú nedeľu (pôstna nedeľu dva týždne pred Veľkou nocou).

V závere knihy však pri vykreslení rovnakej situácie uvádza: „*Prišli Vianoce. Deň narodenia Boha ... Prišli koledníci, malé deti z dediny ... Najstarší sa osmelil a zaspieval: Vinšujeme vám tento deň Adama a Evy, Krista Pána narodení, aby ste boli šťastní, zdraví a po smrti obsiahli kráľovstvo nebeské ...*“²⁴

A napokon, tretia postava dotvárajúca Solčanskej poňatie cypriánskej legendy má oživiť tradovaný príbeh o sirote Martinovi, ktorého sa ujali mnísi v Červenom Kláštore a ktorého poslali vyučiť sa k levočskému chirurgovi Hoisovi. Autorka splietla tento príbeh s osudmi siroty Michala, ktorého tiež vychovávajú mnísi v kláštore: „*Možno ťa pošleme k levočskému chirurgovi Hoisovi, aby z teba spravil slušného človeka ...*“²⁵ Michalovi autorka venovala aj legendu o spálenom lietajúcom stroji. Ten bol vo filme (knihе) na príkaz priora Imricha Podhorského spálený na dvore kláštora.²⁶ V skutočnosti vraj existuje záznam, podľa ktorého bol Cypriánov lietajúci stroj spálený na námestí v Spišskej Belej: „*Bol som v Spišskej Belej na námestí, kde z príkazu nitrianskeho biskupa Ladislava Mattyasovszkého z Markušoviec „čertov voz“ stal sa potravou plameňov. Aparát zhotovil istý fráter Cyprianus z lechnického kláštora. Pri spálení bolo mnoho ľudí a dostavili sa aj ctihodní kanonici zo Spišskej kapituly. Fráter Cyprianus, ktorého predtým nazývali Vogelbergom, pripol si „čertovu mašinu“ na vrchu Troch korún a za jej pomoci doletel až k Morskému oku. Pán biskup nebol prítomný pri spálení stroja, ale nemali sme možnosť vidieť ani mnicha, ktorého odvedli na miesto, odkiaľ už viac neuvidí hory a nebude v pokušení, aby znova lietal.*“ Krátko po prvej svetovej vojne (1921) objavil takýto záznam levočský historik Elemér Köszegehy (1882 – 1954) v archívnej listine z čias okolo roku 1760. Odvolávajú sa naň mnohí autori článkov o legendárnom Cyprianovi, no, žiaľ, dôveryhodnosť tejto „*auten-*

Dekrét o zrušení kláštora bol čítaný, ako som už spomenula, 24.4.1782, takmer necelý mesiac po Veľkonočnom trojdní.

24 Tamže, s. 253. Ak by sme chceli byť veľmi dôslední, tak upozorníme aj na fakt, že kým v úvode knihy si Cyprián pripravuje zemiaky v popole (Tamže, s. 11), v závere knihy na rošte nad ohňom (Tamže, s. 253). To však je vizitkou aj našich vydavateľstiev, ako pozorne pripravujú knihy na trh.

25 Tamže, s. 75.

26 Tamže, s. 228.

tickej správy bezprostredného pamätníka o zničení Cypriánovho lietajúceho aparátu“ má svoje výrazné trhliny. Už len z toho dôvodu, že nitriansky biskup Ladislav Maťašovský (Mattyasovszky) v tom čase už nežil (v nitrianskej diecéze pôsobil v období 1696 – 1705).²⁷ Bol to však práve on, kto vo svojom testamente odkázal Červený Kláštor reholi kamaldulov, a tí sa doň roku 1711 napokon aj nastáhovali. Navyše, v poslednom čase sa objavila aj krátka topografická štúdia svedčiaca proti Cypriánovým ďalekým (vý)letom do Tatier²⁸, a teda aj na Morské oko.

Biskup Maťašovský (Mattyasovszky) zohral negatívnu úlohu aj v tomto diele (vo filme síce nie je menovaný, ale v knihe áno), keď ho autorka vykreslila ako toho, kto odmietol preklad Svätého písma do slovenčiny.²⁹ Takýto pohľad na nitrianskeho biskupa nemôže byť pravdivý z obdobného dôvodu ako pri dokumente z roku 1760. Objavili sa však aj ďalšie historické nepresnosti. V prvom rade, ak Romuald Hadbavný vôbec obhájoval svoje dielo pred nitrianskym biskupom, tak nie pred Maťašovským, ale najskôr pred Emerichom Esterházym z Galanty (Emerich Esterházy de Galántha, 1740 – 1763). Rovnako nereálne bolo aj stretnutie Hadbavného s maliarom Galliarim (tiež Anton Galliard, Gottlieb, 1688 – 1728) v Nitre, pretože Galliard v tom čase už taktiež nežil. Angažoval ho ešte nitriansky biskup Ladislav Adam Erdödy (1706 – 1736), a to vo výzdobe Katedrály sv. Emerána v Nitre.

Autorka síce trúfalo konštatuje, že tieto postavy „vyslobodila zo zabudnutia a priviedla na svetlo sveta“, no jej vyjadrenia typu: „Postava Cypriána i Romualda Hadbávneho je skutočná. Aj prior Imrich Podhor-

27 FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha – Litomyšl 1997, s. 251; *Katolické noviny* 31, 2010, 125, s. 4.

28 Konkrétne proti jeho zletu z vrchu zvaného Havran, ktorý niektorí autori mylne stožtožnili s vrchom v Belianskych Tatrách, a nie s rovnomennou skalou v Malých Pieninách; por. NYKA, Józef: Brat Cyprian na Hawraniu? *Glos seniore* 2010, 2, s. 1-2.

29 ČENGEL SOLČANSKÁ, Mariana: *Legenda o lietajúcom Cyprianovi*, s. 188. Tzv. Kamaldulska biblia, alebo presnejšie *Sväté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka I. ..., Částka II...* je prvý známy preklad celej Biblie do kultúrnej slovenčiny. Za jej autora sa považuje kamaldulský mních z Červeného Kláštora Romuald Hadbavný (1714-1780). Presný dátum jej vzniku nepoznáme, no bolo to pred rokom 1756. Težto udalosti autorka venovala v knihe kapitolu 3 tretej časti (Tamže, s. 183-192) a vo filme asi 5 minút.

ský jestvoval, ba aj maliar Galliarti...“, prípadne: „*Som rada, že sa tam Kamaldulská Biblia zmestila, že prinesie osvetu, snáď film bude v tom smere aspoň trošku edukatívny...“*, vyznievajú pri spomínaných karikatúrach jednotlivých charaktarov a pri skreslených historických súvislostiach prinajmenšom žalostne, ak nie doslova drzo.

Návrat do minulosti, jej mapovanie a predostretie v populárnej forme pospolitému slovenskému ľudu, ktorý napriek všetkému stále „dychtí“ po načretí do bohatej studnice národnej histórie – to by mali byť procesy motivované v prvom rade snahou priniesť svojim konzumentom ovocie poznania svojich dejín. No rozhodne nie takým spôsobom, ako to bolo v prípade filmu a knihy „*Legenda o lietajúcom Cypriánovi*“.

Na záver si dovoľím pripojiť osobný dojem z oboch diel. Film aj kniha na mňa pôsobili značne rozporuplne. Na jednej strane ma naplnil pocit, ktorý síce pohladil dušu, no na druhej strane neustále vyvolával otázku, prečo sa tento film (kniha) volá „*Legenda o lietajúcom Cypriánovi*“. Ak mám byť úprimná, neviem to ani doteraz. Urobila som preto všetko – pozrela som si film v kine aj na DVD, prečítala som si knihu aj rôzne články (či už o samotnom Cypriánovi alebo aj rozhovory s autorkou o jej diele publikované v tlači či na internete). S nádejou, že tam azda nájdem odpoveď. Žiaľ, čím viac som spoznávala skutočného mnícha Cypriána, tým menej ma dokázali presvedčiť vyjadrenia autorky a strácal sa mi aj samotný význam a funkcia legendy v jej ponímaní. Práve to ma na tomto pseudohistorickom príbehu najviac sklamalo. Ak by tvorcovia filmu zosnovali tých pár známych príbehov o lietajúcom mníchovi do jednej legendy (v pravom zmysle slova), urobili by tým určite menej škody, než koľko stihli napáchať týmto nedôveryhodným výmyslom. Veď načo je komu taký „historický“ film, kniha, či samotný príbeh, keď divákovi (čitateľovi) nepodajú hodnoverne aspoň hlavnú dejovú osnovu.

Nateraz ostáva len dúfať, že niekedy v budúcnosti sa snáď podarí očistiť identitu skutočného Františka Ignáca Jäschkeho, alias kamaldulského frátra Cypriána – všestranne vzdelaného človeka, majstra tisícich remesiel, bylinkára a konštruktéra. Či už formou fundovane spracovaného obrazu tejto tajuplnej postavy v dochovaných legendách, alebo formou tradičnej historiografickej rekonštrukcie jej ozajstných osudov na základe torza dochovaných hodnoverných zmienok o jej pôsobení.